

MODERN ULUS DEVLETLERİN DOĞUŞU

Abdulahap AKINCI

Öğretim Görevlisi Doktor ,Kocaeli Üniversitesi Gazanfer Bilge MYO, abdulvahap.akinci@kocaeli.edu.tr

ÖZET: Modern ulus devletlerin doğuşu siyasal, ekonomik, kültürel vb. birçok alanda köklü değişiklikler meydana getirmiştir. Bu süreçte kişilerin devletlerine karşı olan aidiyet duygularında köklü değişiklikler meydana gelmiştir. Bu çalışmada modern ulus devletlerin ortaya çıkışları irdelenmiş ve bu süreçte etkili olan faktörler üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ulus Devlet, Ulus Devletlerin Ortaya Çıkışı, Milliyetçilik, Kimlik

THE BIRTH OF MODERN NATION STATES

ABSTRACT:The birth of modern nation states has resulted in radical changes in the fields of politics, economics, culture, etc. In this period of time there have been fundemenatal changes in people's feeling of belonging to their states. in this study, the emerge of modern nation states has been explicated and the effective factors on this period of time have been emphasized.

Key Words: Nation State, The Birth of Nation States ,Nationalism, Identity

GİRİŞ

Modern ulus devletlerin ortaya çıkışı dünya tarihinde önemli etkiler oluşturmuştur. O zamana kadar hakim olan siyasi-toplumsal yapılar kökten değişikliğe uğramıştır. Devletler artık kendi meşrutiyetinin kaynağını millete dayandırmaya çalışırken, vatandaşlarda kendi aidiyetlerinin en ön planına milleti ve onu sembolize eden ulus devleti yerleştirmeye başlamışlardır. Bu süreçte hem yönetenlerin yönetilenlere hem de yönetilenlerin yönetenlere yaklaşımı ulusu merkeze yerleştiren bir çerçeveye oturtulmuştur.

Bu çalışmada Modern ulus devletlerin ortaya çıkışları ve bu süreçte etkili olan faktörler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Modern ulus devletlerin inşa süreci ortaya konularak günümüzün ulus devletlerinde yaşanmakta olan sorunlarının temelinde yatan nedenlerin neler olduğunun daha kolay anlaşılır kılınması amaçlanmıştır. Modern ulus devletlerin inşasına dönük literatür incelenerek makale kaleme alınmıştır.

MONERN VE MODERNİTE KAVRAMLARI

“Modern” kavramı Roma’dan itibaren farklı anlamlar ile kullanıla gelen bir kavramdır. Bu günkü kullanımında iki anlam taşımaktadır: İlki yaşadığımız çağa ait olan, bu çağda ortaya çıkmış olan anlamına gelirken diğeri eskiden yeniye geçişi simgelemektedir. Kendisini eskiyle kıyaslamakta ve kendisinin yeni olduğunu vurgulayan bir anlamda kullanılmaktadır. Modernite kavramı ise insanın aklını kullanarak kendi geleceğini belirleyebileceğini bunun yanında evrenin ve dünyanın akılcı yöntemlerle anlaşılabilceğini savunan bir yaklaşım tarzıdır. Eski ile yeni arasındaki bir tezatlığa modern terimi gönderme yapmaktadır. Felsefi alt yapısını Rönesans ve Reform Hareketleri ile Aydınlanma düşüncesi oluşturan modernite 17. yüzyılda Avrupa’da ortaya çıkmıştır (Beriş, 2008: 483-484).

Modernleşme de tıpkı kimlikde olduğu gibi kendi karşıtına veya “ötekine” ihtiyaç duyar. “..., insanları, modern olanı yalnız yeni değil, aynı zamanda temelde “iyi” bir şey olduğu için yüceltmeye yöneltmek amacıyla, geleneksel ve eski olanın nasıl “kötü” bir şey gibi sunulabileceği gösterilir” (Owen, 1998: 204).

En geniş haliyle modernitenin siyasi projesi demokrasiye dayanmaktadır ve laikliği de içermektedir. Modernite tarafından öngörülmemiş olmakla beraber, Modern Çağı tamamıyla tanımlayan temel unsur “Ulus-Devlet”tir. Modernizm, dünyayı bireysellik temeli üzerinde tek Pazar haline dönüştürmeyi öngören evrenselci bir yaklaşımdır; Ulus-devleti öngörmemişti (Türköne, 2003: 34).

Habermas'a göre pozitif bilimlerin genel geçer doğrularını temel alarak oluşmuş olan modernleşme, bir söylem olarak geri kalmış toplumların bu durumlarına son verilmesinin ve gelişmesinin bir yolu olarak kapitalizmi sunarak, sömürgeciliğin meşrulaştırıcı söylemi olmuştur. Daha sonraki dönemlerde kuantum teorisi ve Einstein fiziğinin getirmiş olduğu rölativizm ile birlikte, kesinlik iddiası artık anlamını yitirmiş oldu. Modernizmin eleştirisi olarak ortaya çıkan postmodernizm, gerçeğin izafi olduğunu, o zamana kadar hakikat olarak sunulan şeylerin ise birer kurgudan ibaret olduğunu ortaya koymaktaydı. Postmodernizm farklılıkların ve mezle kültürlerin varlığını sürdürmesinin gerekliliğinin altını çizmekteydi. Modern dönemin egemen birimi konumunda olan milli devlet yapısının erozyona uğramasına neden olmaktadır. Modern devletlerde çimento vazifesi gören millet olgusu, postmodernizm ile birlikte ortaya çıkan "öteki" ve "çok-kültürlülük" söylemleri ile çözülmeye başlıyordu. Artık milletler üstü bir kimlik, sivil toplum söylemi ile birlikte oluşturulmaya çalışılıyordu. Bu kimlik insanların hangi millete ait oldukları anlamsızlaşmaya başlıyordu. Küreselleşme ulus-devlet yapılarının yıpratılmasına dönük kullanılan bir söylem haline gelmiştir (Habermas, 2002: 18-19).

MODERN ULUS DEVLETLERİN ORTAYA ÇIKIŞI VE ÖZELLİKLERİ

Kapitalist üretim ilişkilerinin gelişmesi ile eş zamanlı olarak modern devletin ortaya çıktığı söylenebilir (Boztemur, 2006: 161). Ulus olgusunun meydana gelmesi sürecini ekonomik bağılıkların gelişmesi ve merkezi devletlerin kuruluşu hızlandırmıştır. Ulus-devlet yapısı ilk olarak Avrupa'da feodal siyasal yapının son bulması ve onun yerine merkezi devlet yapısını esas alan siyasal düzene geçilmesinde kurgulanmıştır ve daha sonraki dönemlerde de dünyanın diğer yerlerine aktarılmıştır (Erözden, 1997: 10). İnsanlık tarihi genel olarak üç temel aşamadan geçmiştir. Bunlar tarım öncesi, tarım ve sanayi toplumları. Avcı ve toplayıcı topluluklar çok küçük oldukları için, uzmanlaşmış bir iş bölümünün gerçekleşmesi için zorlayıcı bir devlet aygıtına ihtiyaç duyulmamıştır. Tarım topluluklarının çoğunun kendi devletleri olmuştur. Sanayi toplumunda ise devletin varlığı bir zorunluluk haline gelmiştir. Hemen her toplumun kendi devleti ortaya çıktı. Her ne kadar anarşizm ve Marksizm sanayi toplumlarında bile devlete gerek olmadığını iddia etseler de, bu yaklaşım gerçekçi görülmemektedir. Sanayi toplumları çok büyük ve karmaşık bir iş bölümünü gerekli kılan bir yapıya sahiptir. Bu işbirliği kısmen piyasa koşullarında kendiliğinden oluşsa da, tamamı için böyle bir durum söz konusu değildir. Dolayısıyla devletin zorlama ve denetim gücü kaçınılmaz hale gelmiştir. Devletin olmadığı yerde ulusçuluk sorunu ortaya çıkmamaktadır (Gellner, 1992: 25-26).

62

Sarıbay'a göre Batı Avrupa'da ulus-devlet inşa süreci dört aşamada gerçekleşmiştir: 1. Aşama: 15-18 yüzyıl arasındaki dönemi kapsar ve bu dönemde devletin oluşumu meydana gelmiştir. Bu dönemde seçkinler arasında ekonomik, kültürel ve siyasal açılardan bir bütünleşme meydana gelmiştir. 2. Aşama: Bu dönemde halk kitlelerinin sisteme dahil olması hızlanmıştır. Bunun gerçekleşmesinde seçkinler ile halk kitleleri arasında iletişim kanalları olarak işlev gören okulun, asker ocağının ve gelişen yeni kitle iletişim araçlarının etkisi büyük olmuştur. Bu kanallar kişilerde yeni kimlik algılarının oluşmasına neden oldu. O zamana kadar egemen kimlikler olan kiliseler, mezhepler ve yerel seçimler tarafından oluşturulmuş olan kimlikle çatışmaya başlıyor. 3. Aşama: O zamana kadar tebaa olarak görülen insanlar, aktif yurttaşlar olarak ortaya çıkmaya başlıyorlar. Bu olgunun gelişmesinde muhalefete kurumsallaşması için gerekli olan güvencelerin tanınması, daha geniş katılımı temsilî organların oluşmaya başlaması, siyasal partilerin farklı çıkarları ortak noktalarda birleştirmeyi başarmasının etkileri vardır. Bu süreç bütün bu olgularla paralel olarak ilerlemiştir. Bu dönemde toplumsal ve endüstriyel devrimler gerçekleştiriliyor ve bu bağlamda bir çatışma sürmüştür. Bu bağlamda hâkim kültür ile kenar bölgelerin azınlık kültürleri ve merkezi devlet otoritesi ile kilise arasında çatışma tüm hızıyla sürmüştür. Ekonomik bağlamda ise, o zamana kadar hakim konumda olan toprak sahipleri ile, yeni palazlanmaya başlamış olan burjuvazi arasında bir çatışma yaşanmıştır. Artık çatışmalar değerler bağlamından çıkarak ekonomik çıkar çatışmaları haline gelmiştir. 4. Aşama: Bu aşamada devletin idari ağı büyümeye başlar. Yeniden dağıtım araçlarının sayısında bir artış gerçekleşmiştir. Bir taraftan kamu refahının sağlanmasına dönük önlemler alınırken, diğer taraftan ulusal düzeyde ekonomik şartların eşitlenmesine dönük çalışmalar gündeme gelmiştir. Yani devletin etkisi büyük oranda artmıştır (Sarıbay, 1998a: 73-74).

Tönnies'e göre modern toplumların gelişmesi ile aynı paralelde hâkim olan topluluk (Gemeinschaft) ilişkileri yerini aşamalı olarak topluma (Gesellschaft) terk edecektir. Pre-endüstriyel toplumsal ilişkiler ağı olan Gemeinschaft'da insanlar cemaat duygusu çerçevesinde bir arada yaşarlar. Dayanışma ruhunun ve ortak bir iradenin mevcut olduğu yapıda toplumsal ilişkiler samimidir. Yaşamın temel birimi ailedir ve köylerdeki topluluklar kendilerini geniş bir aile olarak görürler. Durağan olan bu toplum yapısında statüler doğuştan gelmektedir. Bu nedenle sınırlı bir toplumsal değişmeden söz edilebilir. Gesellschaft'ta ise bu yapıların yerini hukuk, sözleşme, rasyonellik, para ekonomisi ve kamuoyu almaktadır. Kişilerin mekânlara olan bağımlılıkları azalır, özel yaşam değerli hale gelir, kişisel çıkar temel değer haline gelir. Modernleşme süreci ilerledikçe Gemeinschaft yerini Gesellschaft'a bırakmıştır (Bozkurt, 2009: 159-160).

Modernite ile birlikte iktidar ilişkilerinde ve siyasal alanda çok önemli değişiklikler gerçekleşmiştir. İktidar ilişkileri bakımından kuramsal ve pratik alanlarda büyük değişiklikler ortaya çıkmıştır. Akla yakın tek yönetim şekli olarak demokrasi ortaya çıkmaya başlamıştır. İktidar merkezileşmeye başlar ve meşruiyet anlayışında büyük değişikliğe gidilir. Artık meşruiyetin yegane kaynağı olarak halk görülmeğe başlanır. Modern devlet Weber'in diyişyle yasal-akılcı otoriteye dayanmaya başlar. Weber'in ortaya koymaya çalıştığı yapı, modern hukuk devleti anlayışdır. Modern-devletten kastedilen şey genelde ulus-devlettir. Ulus-devleti ortaya çıkaran Amerikan ve Fransız devrimleridir. Ulus-devletlerin ortaya çıkmasında 15. yüzyılın sonu ile 17.yüzyılın sonu arasında yaşanan savaşların sonucunda askeri ve siyasi otoritenin merkezileşmiş olmasının, bu merkezileşmenin bir sonucu olarak daha fazla verginin devletler tarafından toplanabilmesinin, devletlerin otoritelerini kullanabilmeleri için gerekli olan bürokratik mekanizmalara sahip olmaya başlamalarının etkileri olmuştur. Bu süreçte feodal yapı çözülmüş ve toplumsal gruplar kendi aralarındaki ilişkileri değişik sözleşmelere dayandırmak durumunda kalmışlardır. Feodalitenin çözülmesi sürecinde değişik birimler arasında meydana gelen savaşlar, Avrupa'daki değişik halklar arasında farklılıkların artmasına ve aralarında nefret duygusunun yaygınlaşmasına neden olmuştur. Bu durum daha sonraki dönemlerde milletlerin ortaya çıkmasında etkili olan faktörlerden biri olmuştur (Beriş, 2008: 492-493).

Avrupa'da modern devlet bürokrasisi feodalitenin yıkılışı ile onun külleri üzerine kurulmuştur. Daha önce derebeylerinin ve prenslerin kullandıkları hükümlanlığın yerini bürokrasinin iktidarı ve nüfuzu almıştır. Devlet kavramını Fransız İhtilali gayrişahsileştirdi. Geleneksel yönetim tarzında devlet ile kral arasında doğrudan bir egemenlik ve mülkiyet ilişkisi mevcuttu. Devletler yöneten kişiler tarafından bir kimliğe sahip oluyorlardı. Devrimle birlikte devlet artık kralın malı olmaktan çıktı. Millet ve örgütlenmiş kamu hizmetleri kralın yerini aldı. Kraliyet tarafından sunulan hizmet anlayışı yerine kamu hizmeti geçti. Böylece devlet kademelerinde çalışanlar kralın ya da prensin hizmetçisi (kulu) olmaktan çıktılar ve milletin ve devletin görevlisi konumuna geldiler. Artık kamu görevlileri yöneticilerin emirleri doğrultusunda değil, kanunların çizdiği çerçeve dahilinde çalışacaklardı. Kanunlar artık millet iradesinin bir yansıması olarak görülmeye başlandı (Eryılmaz, 2004: 75-77).

Her ne kadar Napoleon Bonaparte (1769-1821) döneminde devletin merkeziyetçi ve otoriter yapısı devam etmiş olsa da, sadakat kavramında önemli bir değişiklik yaşandı. Artık kamu çalışanlarının sadakati krala karşı değil, kanunlara ve dolayısıyla millete oldu. Bu dönemde, Weberyen terminoloji kullanılacak olursa, patrimonyalizm terk edilerek yasal-rasyonel bürokratik yönetim anlayışına doğru bir evrim gerçekleşmiştir. Vatandaş kavramı genelleştirildi ve böylece her yurttaş ülkenin egemenliği ile direkt bağlantılı hale geldi. Artık vatandaşların tamamı kamu işlerine bir ayırım olmaksızın eşit bir şekilde katılmaya başladılar. Devlet ile bireyler arasında ilişkilerde etkili olan aracı yapılar ortadan kaldırıldı (Eryılmaz, 2004: 77).

Wallerstein, modern devletin kendine özgü bir yapı olduğunu belirtiyor. Ona göre modern devletin en belirgin kendine özgü özelliği, egemenlik iddiasında bulunmasıdır. Bu devletle ilgili olmaktan ziyade, devletlerarası sistemle ilgili bir iddia durumundadır ve içeriye ve dışarıya dönük olmak üzere iki yönlü bir iddiadır. İçe dönük olarak, devletin hiçbir kişi, kurum veya grubu dikkate almak zorunda olmaksızın gerekli gördüğü bütün düzenlemeleri yapabileceği ve sınırlar dahilinde yaşayan herkesin bunlara uymasının zorunlu olduğudur. Dışa dönük ise, hiçbir devletin başka bir devletin işlerine dönük bir müdahalesinin olamayacağını kabul eder. Modern dünyada egemenlikten söz edebilmek için karşılıklı tanıma olgusunun gerçekleşmesi bir zorunluluktur. Wallerstein'e göre, uygulamada durum çok farklıdır. Hiçbir devlet uygulamada içe dönük olarak tam egemen olamamıştır, çünkü içten değişik şekillerde bir direnişle karşılaşmaktadır. Hatta birçok devlette anayasal çerçevede devletin egemenliği sınırlandırılmıştır. Ayrıca devletlerin dış egemenliğinin de uygulamada mümkün olmadığı görülmektedir. Uygulamada devletlerin birbir işlerine müdahale ettikleri ve uluslararası hukukun da dışa dönük egemenlik konusunda birçok sınırlamalar getirdiği gözlemlenmektedir. Ayrıca güçlü devletlerin çok rahat bir şekilde diğer devletlerin işlerine müdahale ettikleri de bilinmektedir. Devlet yapılarının çok güçsüz oldukları bir dönemde egemenlik kavramı oluşturulmuştur. Batı Avrupa'da devletlerin güçsüz bürokrasileri vardı. Bu devletler silahlı kuvvetlerini pek iyi kontrol edemedikleri gibi, yerel bazda da güçlü otoriteler vardı ve bunları kontrol etmekte zorluk çekiyorlardı. 15. yüzyılın sonlarında yeni güçlü monarşilerin kurulması ile denge kurulmaya başlandı. Bu dönemde monarkların mutlak hakları öğretisi geliştirilerek, zayıf yöneticilere arzuladıkları yapıyı oluşturmalarına dönük teorik bir yapıyı ortaya koydu. Asgari anlamda kurumsallaşmış olan devletlerarası sitem 1648'de imzalanan Westphalia Anlaşması ile birlikte gerçekleşti. Daha sonraki dönemlerde, kapitalist dünya ekonomisi çerçevesinde devletlerin iç iktidarları ve uluslararası kurumların gücünün ağır ağır arttığına şahit olunmuştur. Ama devletlerin iç egemenlikleri ile uluslararası kurumların güçleri hiçbir zaman mutlak iktidar olacak şekilde gerçekleşmemiştir (Wallerstein, 2009: 71-73).

Günümüzde modern devletlerin birer işlevi olan ordu, yargılama, para basma vergi, eğitim gibi konulardaki yetkiler kilise ve krallıklar tarafından da kullanılmaktaydı. Bu güçlerden birinin diğerlerine kendi üstünlüğünü kabul ettirmenin bir yolu olarak egemenlik kavramı kullanılmaktaydı. Uzun mücadeleler sonunda ancak monarşiler bu imtiyazı elde etmeyi başardılar. Machiavelli, egemenliği “güçler arasında en üstünü” (superanus) anlamında ilk kez kullanmıştır. Egemenlik kavramını siyaset literatürüne sokan ise Jean Bodin’dir (Çetin, 2008: 39). Bodin’in geliştirmiş olduğu egemenlik kuramı, ulus-devletin tam olarak gerçekleşmesi için merkezi hükümetin güçlenmesinin teorik alt yapısını oluşturmuştur (Beriş, 2008: 493). Hobbes, egemenliği “en üstün iktidar” şeklinde tanımlamıştır. Hobbes modern devletin egemenliğin tek temsilcisi olarak yerini alması gerektiğini savunmuştur (Çetin, 2008: 39-40). J.J. Rousseau “Toplum Sözleşmesi” adlı çalışmasında bireylerin tekil iradelerinin genel irade içerisinde gelişmesi ve bu iradenin toplumun ortak iyiliğinin ortaya çıkması olarak ortaya konması söz konusudur. Bu yaklaşım Fransız Devrimi’nin ilham kaynağı olmuştur. Tıpkı Hobbes’ta olduğu gibi Rousseau’da da egemenlik temsil yoluyla devredilmektedir. Bu yaklaşımlarda temsil kurumu ortaya konmaktadır ki bu modern devletin ilkelerinden biri haline geliyor (Beriş, 2008: 493). Bodin’e göre egemenlik sınırsız ve mutlak bir iktidar anlamına gelir. Bu bağlamda egemenlik tektir, devredilemez ve bölünemez (Kapani, 1997: 56). Modern ulus-devleti kendinden önceki devletlerden ayıran en önemli fark, daha önceden mevcut olan devletlerin çoklu ve bölünmüş iktidar yapılarının olmasıydı, halbuki ulus-devletlerde bu durum mevcut değildir (Özipek, 2008: 72). Kapani’ye göre egemenlik iç egemenlik ve dış egemenlik olmak üzere ikiye ayrılır. İç egemenlik dendiği zaman ülke içerisinde egemenliğin tek elde toplanmış olması, kilise ve feodal birimlerde olduğu gibi başka iktidar kaynaklarının olmaması anlaşılmaktadır. Dış egemenlikten ise devletin başka bir devlete bağlı olmaması, devletlerin eşitliği anlaşılmaktadır (Kapani, 1997: 57-58).

Laiklik olgusunun kuramsal alt yapısı Machiavelli ile başlamış olan çizgide hazırlanmıştır. Avrupa’da laikliğin ortaya çıkması, uzun yıllar süren din savaşlarının bir sonucudur. Bu savaşların sonuçlanması için bulunmuş uzlaşma formülüdür. Bu dönemde İngiltere’de azınlıkta bulunan Katoliklere ve Fransa’da azınlıkta bulunan Protestanlara dönük olarak katliama varan kısımlar yaşanmıştı. Yapılan uzlaşma göre (Westphalia Anlaşması) devletler kendi sınırları içerisinde yaşayanlara herhangi bir dinsel grubu gözetmeden eşit bir şekilde muamele edeceklerdi. Bu bağlamda 1648 tarihli Westphalia anlaşması’nın modern ulus-devletlerin ortaya çıkmasındaki etkisi önemlidir. Bu anlaşmaya göre hiçbir devlet diğerlerinden üstün değildi, yani hepsi eşitti. Devletler diğer devletlerin hükümlerini kabul etmişlerdir. Bu şekilde birbirini karşılıklı olarak tanımaya dayanan uluslararası sistem ortaya çıkmış oldu (Beriş, 2008: 494-495).

Baumann’a göre ulus-devletler uzlaşmaz gibi görünen iki farklı felsefenin bir birleşimi durumundadır: amaç ve verimliliğe başvurmayı gerektiren “akılcılık” ve eylemlerin temeli olarak duygulara başvurmayı öngören “romantizm” (Baumann, 2006: 25). Ulus-devlet 19. ve 20. yüzyılın meşruiyet elde etmiş devletidir. Milliyetçilik ulus-devletin ideolojisidir. Milliyetçiliğin ortaya çıkışı ile ulus-devletlerin ortaya çıkışları aynı döneme denk gelmektedir. Ulus-devletler de ilk olarak Avrupa’da Fransa, Almanya ve İtalya gibi devletlerde ortaya çıkmış, daha sonradan ise doğu Avrupa’da ve dünya çapında görülmeye başlanmıştır. Ulus-devlette meşruiyet kaynağı, din, soy veya krallık olmaktan çıkmış ve laik, demokratik yapı içerisinde kendini ifade etmeye başlamıştır. Vatandaşlar arasında farklı sınıfsal yapıların olmaması bir zorunluluktur. Bu yolla bütün vatandaşlar birbirlerini eşit olarak kabul etmeye başlamışlardır. Bu tür bir eşitlik sağlanmadan ulusal dayanışmanın oluşturulması mümkün olamazdı (Gündoğan, 2002-3: 184). Devletler homojen bir vatandaşlardan oluşan toplumun oluşmasını talep etmeye başladılar, bu durum milletlerin inşasına neden olmakta, millet palazlandıkça, demokrasiyi talep etmeye başlamaktadır (Türköne, 2003: 37). Bu değişimde aydınlarında önemli katkıları olmuştur. Hobbes, devleti temsil eden egemene kilisenin tabi olması gerektiğini savunmaktaydı. Ona göre devlet içerisinde farklı mezhepler arasında meydana gelen çatışmaların önlenmesi ancak bu yolla mümkün olabilirdi (Fetscher, 1999: 36-37). Bu çerçevede Batı toplumu kendi ihtiyaçlarına uygun olan dini ve kiliseyi yarattı (Maalouf, 2009: 54).

Genellikle kabul edilen görüşe göre ulus-devletler durmadan artan üretime yeni pazarlar bulmak saikiyle kurulmuşlardır. Eğer bu görüş doğru olarak kabul edilecek olursa ulus-devletlerin yalnız Avrupa’ya özgü bir olgu olduğunu ve diğer devletlerde kendini gösteren ulus-devlet modellerinin de Batı sömürgeciliğinin bir ihracat ürünü olduğunu kabul etmek gerekir. Dünyanın diğer bölgeleri de ulus-devletler olarak yapılandırılarak, daha kolay bir şekilde sömürülmek istenmiş olduğu söylenebilir (Bulaç, 1998: 45-46).

Ulus-devlet bireyselleşen yurttaşlar üzerinde hâkimiyetini kurmaya çalışır. Ulus-devlet, aile, cemaat, köy, aşiret gibi birincil toplumsallık alanlarının yerine devlet merkezli olan ikincil toplumsallaşma alanını geçirmeye çalışmaktadır. Yani devlet merkezli alanın daha üstün bir konum elde etmesi sürecinin hem kurulanıdır, hem de kurunu. Ulus-devlet tasavvuru, birçok yerde geleneklerin durağanlığını kırmayı, bölgesel güçlerin baskısına başkaldırmayı ve cemaatten

bireye geçişin bir sentezi durumundaydı. Bu süreç bireyi özgürleştirecekti. Bu tasavvurun taşıyıcısı ise orta sınıfta (İnsel, 2000-01: 59-61).

Katz'a göre ulus-devletin üç hayati fonksiyonu vardır: 1) İçte bütünleşme (entegrasyon): Devlet doğal kaynakların dağılımını sağlamanın yanı sıra, toplum içerisindeki değişik problemlerin de çözülmesine dönük olarak gerekli mekanizmaları kendi içinde barındırmalıdır. 2) Toplumun uygun şartlarda değişim ilişkilerini maksimize etmek: Devlet doğal kaynakların en iyi bir şekilde kullanılmasını sağlamanın yanı sıra, yeni doğal kaynaklar ve yeni dış pazarlar bulmak için girişimde bulunmalıdır. 3) Dış düşmana karşı güvenliği sağlamak (Katz, 1978: 70-71).

Habermas ulus-devletlerin oluşumunun üç farklı şekilde gerçekleştiğini belirtmektedir. Bunlardan ilki, birbirinden ayrı olarak yaşamakta olan etnik grupların tek tek barışçıl yollarla devletleşmesi ile değil de, etnik grupların komşu bölgelerde yaşayan topluluklara, alt-kültürlere, din ve dil topluluklarına sirayet etmeleriyle gerçekleşmiştir. Bu yöntem tarihsel olarak bir ilk durumundadır. İkinci olarak, yeni kurulan devletlerde asimile edilen, baskı altına alınan ve marjinalleştirilen halk kesimleri pahasına gerçekleşmektedir. Ulus-devletler homojen bir halka dayanmalıdır. Homojen bir toplum olmadığı halde, bu tarzdaki ulus-devletler homojen toplum oluşturmaya çabalarlar. Bu süreç doğal işlememektedir ve devlet anti demokratik yöntemlere başvurabilmektedir. Üçüncü olarak ise, etno-milliyetçi akımlar sayesinde oluşan ulus-devletler ise azınlıkları aşırı baskı altında tutarlar, bunları göçe zorlarlar. Irkçı yaklaşımı benimserler (Gündoğan, 2002-3: 185). Ulus-devletlerin homojen bir toplum inşa etmek amacıyla başvurdukları araçlardan biri de iskân politikasıdır (Yardımcı ve Aslan, 2008: 135).

Her ne kadar Ortaçağ kentlerinde eşit yurttaşlık olgusu ile karşılaşmak mümkünse de, bu yurttaşların hak ve sorumlulukları kentle sınırlıydı. Ancak ulus-devlet yapılarının ortaya çıkmasından sonra yurttaşlığın mahiyetinde değişiklik meydana gelmiş, hak ve sorumluluklar bölgesel olmaktan çıkmış ve ulusal bir özellik kazanmıştır ve gitgide evrenselleşmektedir. Ulusal-demokratik yurttaşlık veya modern yurttaşlık olgusu kapitalizmin gelişmesine paralel bir şekilde ortaya çıkmıştır. Yurttaş, ulus inşasının temel ögesi konumundadır. Yurttaşın inşa edilmesi için, yurttaş olarak görülen kişilerin haklarının ve görevlerinin yasallaştırılması gerekmektedir. Kapitalizm bir taraftan mübadele ilişkileri bağlamında evrensel kültürün gelişmesini sağlarken, diğer taraftan da bireyin özerkliğini önemseyerek, bireyselliğin gelişmesine katkı sağlamıştır. İktisadi ilişkilerin sözleşme esasına dayanması, yönetimin de bir toplumsal sözleşmeye dayanması gerektiği fikrinin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Sarıbay, 1998: 72-73).

Ulus-devletler yaptıkları faaliyetleri ulusal bağımsızlık ve ulusal kimlik söylemleri yoluyla meşrulaştırmaya çalışırlar (Boztemur, 2006: 178). Milliyetçilik bir ideoloji olarak ulus-devleti meşrulaştırıcı rol oynar. İdeolojiler dünya düzeninin inşa süreci olarak yaratılmış olduğunu unuttururlar. Bu bağlamda milliyetçilik bir ideoloji olarak ulus-devletlerin bir inşa sonucu oluşturuldukları gerçeğini toplumlara unuttururlar. Bu yolla ulus-devletlerin doğal olduklarına dönük bir algının oluşmasını sağlamıştır (Karakaş, 2006: 57). Aslında inşa süreci devam etmektedir ve milliyetçilik durmadan yeniden, yeni bir formla inşa edilmektedir (Yücel, 2009: 33).

Ulus-devlet kültürel ve siyasi birlik ve bütünleşmesini sağlayabilmiş olan halkın devletidir. Kültürel birlik ve bütünleşmeden, ortak tarih, dil, yaşama biçimi anlaşılmalıdır. Bu durumda halkın homojen bir yapı oluşturduğu söylenebilir. Etnik olarak birlik sağlanması mecburiyeti yoktur. Son dönemlerde artan bir şekilde kendini gösteren etno-milliyetçi akımlar ulus-devletleri etnik bölünme tehlikesiyle karşı karşıya getirmektedir. Bu akımların sonucunda ulus-devletlerin küçülmesi söz konusu olabilmektedir. Etno-milliyetçi tehlikelere karşı ulus-devletlerin başvurabilecekleri iki yol mevcuttur. Ya etnik temizlik yöntemine başvuruyorlar, ya da siyasi birliği sağlamak için farklı seçenekler üzerinde durarak çareler bulma yoluna giderler. Siyasi kültür birliği ancak anayasaya bağlılık ile gerçekleşecek bir yurttaşlık anlayışı ile mümkün olabilir. Etnik temizlik yöntemleri küreselleşen dünyada pek başarılı olamamaktadır. Dünya çapında insan hakları ve hukukun üstünlüğüne dönük gelişmiş olan bilinç dolayısıyla, devletler istedikleri her şeyi rahatça gerçekleştirememektedirler. Diğer taraftan anayasal vatandaşlık ve bağlılık ise hiçbir zaman ulusal bilincin sağladığı dayanışmanın yerini tutamamaktadır (Gündoğan, 2002-3: 185-186).

Ulus-devletler üniter yapıya sahiptirler ve çoğulculuğu kolay kolay kabul etmeye yanaşmamaktadırlar. Burada üniterlikten kasıt, tek bloklu toplum yapısıdır. Ulus-devletlerin hemen tamamı demokratik ve parlamenter bir yapıdan yana olduklarını ileri sürseler de, uygulamada milliyetçi anlayışı devam ettirdikleri için söyledikleri ile uygulamaları örtüşmemektedir. Bundan dolayı dışlayıcı ve dayatmacı politikalarından ve uygulamalardan pek vazgeçemezler. Milliyetçiliğin devlet ideolojisi haline gelmiş olduğu ulus-devletler, bir taraftan ulusal tarih söylemine dayanırlarken, bunun doğal sonucu olarak da geleceği buna bağlı olarak kendisi şekillendirmek istemektedir. Ulusal kültür ve tarihe

dayalı bir yaklaşım tarzında ulusal kültür kutsallaştırılabilme tehlikesi potansiyeline sahiptir. Bu gerçekleştiğinde ise farklılıklara saygı ve hoşgörü son bulur ve özgür düşünmenin imkânı kalmaz. Böylece devlet ve onun varsayılan tarihi dünyevi birer olgudan çıkar ve halk nezdinde devlet ve tarihi birer mitos olarak algılamaya başlamış olurlar. Özellikle II. Dünya Savaşı tecrübesinde sonra Avrupa’da milliyetçilik oldukça yumuşatılmıştır. Artık milliyetçilik etnik olarak anlaşılmanmaya başlanmıştır. Devlet daha ziyade yurttaşlık temeli üzerinde inşa edilmiştir. Bu dönemde gelişen sosyal devlet anlayışı ile toplumun bütün katmanlarının taleplerine cevap verilmeye çalışılmıştır. Eğer toplum çok kültürlü bir yapı arz ediyorsa, bütün katmanların taleplerine eşit karşılık bulmaları konusunda zorluk yaşanabilir. Milliyetçiliği politik bir malzeme olarak yoğun bir şekilde kullanan devletler daha ziyade geri kalmış devletler ile eski doğu bloğu ülkeleridir (Gündoğan, 2002-3: 186-187).

Milliyetçiliği bir ideoloji haline dönüştürmüş ve yoğun bir şekilde yaşayan devletler, ulus ile devleti özdeş olarak kabul etmektedirler. Önemli olan birey değil, ulus ve devlettir. Böyle az gelişmiş ülkelerde milletleşme aşamasında milli bağımsızlığı öngören bir milli ekonomi düzeni isteğini, milliyetçilik ortaya çıkarmaktadır. Bu talepler dışı kapalı bir yapıyı gerektirdiği için, bu tür devletler çağın gereklerine ayak uydurmakta zorluk çekerler. Her ne kadar devlet ile ulus özdeş görülse de, ulusu yaratan da devlettir, devletin okulu ve ordusudur. Devlet güçlü bir konumdadır, fakat halk devletin jakobenizmine maruz kalır. Devlet adeta bireylerin Tanrısı konumunda işlev görür. Liberal değerlerden uzak olan bu devlet yapısı için amaç devlettir, bireyler değil. Bu tür devletlerin günümüzde varlığını sürdürmeleri pek kolay olmayacaktır. Artık evrensel hukuk bütün devletleri bir ölçüde bağlar hale gelmektedir. Dolayısıyla iç hukuk yapıları ile evrensel normların birbirine uygun hale getirilmesi bir zorunluluk haline gelmiştir. Aksi takdirde bu tür devletler uluslararası toplum tarafından dışlanacaktır (Gündoğan, 2002-3: 187).

Ali Bulaç’a göre ulus-devletlerin tamamı baskı sonucunda yerleşmişler ve günümüze kadar gelebilmişlerdir. Etnik çatışmaların son dönemlere kadar görülmemesinin nedeni bu baskı politikalarıdır (Bulaç, 1998: 15-16).

Küreselleşme ile birlikte milliyetçi söylemin toplumsal yaşamdaki etkisi artmış olmakla birlikte, milliyetçiliğin siyasal meşruluk formu durumunda olan ulus-devlet olgusunun ağır bir krizle karşı karşıya geldiği söylenebilir. Küreselleşme ile birlikte ulusal sınırlar artık özellikle iletişim alanında etkisizleşmiştir. Sermayenin hızlı bir şekilde dünyadaki dolaşımı da ulus-devletlerin kontrol gücünü sınırlamaktadır. Sorunlar artık küresel bir boyut kazanmıştır ve ulus-devletlerin bu sorunlara demokratik bir çerçevede çözüm bulmada yeterli bir yapı olarak varlıklarını sürdürmeleri zorlaşmaktadır. Ulus-devlet olgusunu ilk gerçekleştirmiş olan Batılı devletlerde daha ağırlıklı olmak üzere ulus-devlet olgusu ve buna bağlı olarak ortaya çıkmış olan ulusal birlik ve ulusal kimlik gibi olgularda da bir erozyon kendini göstermektedir (Gökçalp, 2007: 280). Artık ulus-devletler, politik bir varlık olarak, erimekte ve oluşturulmuş olan türdeş ulusal kimlikler ise çözülmeye başlamıştır (İnaç, 2006: 1). Ortaya çıkan bu karmaşık durum, aynı zamanda bazı tehlikeleri de beraberinde getirmektedir. Bu durumu Hall şu şekilde ifade etmektedir (Hall, 1991: 47):

“İktidar varlıkları, yükselirken de düşerken de tehlikeli olurlar. İlkinde mi yoksa ikincisinde mi daha tehlikeli oldukları tartışmalıdır. Ama önemli olan, ulus-devletin düşüşünden ve erozyonundan söz ettiğimde, ulus devletin tarih sahnesine veda ettiğini sanmayın sakın... Küreselleşmeyle birlikte ulus-devletler çağı geriledikçe, ulusal kimliğin saldırgan ırkçılık tarafından yönlendirilen çok savunmacı ve çok tehlikeli bir biçimine dönüşmektedir.”

İnsanlığın son 500 yıldır iyi ve kötü şekilde hayatını etkileyen her şey Batı’nın eseridir; bütün ideolojilerde. Dünyanın neresinde yaşanırsa yaşansın, modernleşmenin her türü artık Batılılaşma anlamına gelmektedir. “Çinliler, Afrikalılar, Japonlar, Kızılderililer ya da Amerika yerlileri için, Yunanlılar ve Ruslar için, İranlılar, Araplar, Yahudiler ya da Türkler için modernleşme, sürekli olarak kendilerinden bir parçanın terk edilmesi anlamına geldi” (Maalouf, 2009: 61-62).

Sanayi toplumuna ait bir olgu olan ulus-devletler, küreselleşme ile beraber işlevsizleşmiştir. Artık güç ve iktidar merkezi devlet yönetiminden özerk ve yerel birimler ile sivil topluma doğru kaymaktadır. Diğer taraftan ise ulus-üstü örgütlenmeler devletlerin egemenliklerine sınırlamalar getirmektedirler. Bu gelişmeler sonucunda merkezi devletlerin otoriteleri hem üstten hem de alttan olmak üzere çift yönlü olarak daralmaktadır. Artık bütün ülkeyi kapsayan yerel politikalar çözüm üretmekte yetersiz kalmakta ve dolayısıyla yerel ve kısmi politikalar geliştirilmeye çalışılmaktadır. Çoğulculuk ön plana çıkmış ve insan merkezli yaklaşımlar anlam ifade etmeye başlamıştır. Artık kamusalın yerini sivil toplum almakta ve bireysel özgürlük alanları genişlemektedir (Eryılmaz, 2004: 79-80).

Ulus-devlet yapıları Habermas'a göre kısa vadede ortadan kalkmamakla beraber, orta ve uzun dönemde ulus-devlet yapılarında bir değişikliğin meydana gelmesi kaçınılmazdır. Bu süreç sonunda devletin varlığını koruması kaçınılmazken, ulus feda edilecektir. Bu dönüşüm ise, devlet yapılarındaki değişimi beraberinde getirecektir (Habermas, 2002: 20).

MODERN ULUS DEVLETLERİN DOĞUŞUNDA ETKİLİ OLAN FAKTÖRLER

Tarım döneminde çok önemli olan bir gelişme yaşanmıştır: Okuryazarlık ve uzmanlaşmış bir ruhban sınıfının ortaya çıkışı. Bazı tarım topluluklarında okuryazarlık mevcut değildi. Okuryazarlar ile ruhban sınıfının ortaya koyduğu kültür ile, halk kültürü arasında büyük bir uçurum ortaya çıkar. Okuryazarlık kültürel ve düşünsel birikime ve aynı zamanda bu birikimin merkezileşmesine olanak sağlar (Gellner, 1992: 31-32). Gellner'e göre ulusçuluk tarım çağında icat edilmiş olsaydı, kabul görme olasılığı çok düşük olurdu. Çünkü bu toplumlarda okuryazarların oranı çok düşüktü. Bu dönemde ayrıcalıklı üst tabakalar, kendi ayrıcalıklarını daha da belirginleştirmeye ve kendilerini geniş halk tabakalarından ayırttırmaya özen göstermişlerdir. Bu bağlamda kiliselerdeki ayin dili, halkın anlayabileceği dilden ayrıştırılmıştır. Ayrıca anlaşılabilir bir yazı dili kullanılırdı. Okuryazar tarım toplumlarının görece istikrarlı bir yapıya sahip olmaları dolayısıyla, bu toplumlarda birbirinden oldukça farklı kast, tabaka veya Osmanlı Devleti'nde olduğu gibi milletler arasında önemli bir çatışma çıkmazdı. Bu toplumlarda farklı tabakalar keskin ayrımlarla bölünmüşlerdi. Tarım toplumlari eşitsiz bir yapı sonucu ortaya çıkan tabakalaşmaları mutlak, kaçınılmaz ve doğal birer olgu olarak göstermekteydi. Doğal olarak kabul edilen ayrıcalıklar, bu durumdan olumsuz etkilenenleri rencide etmemekte ve kabul edilebilir hale getirmekteydi (Gellner, 1992: 35-37).

Modern dünyanın şekillenmesinde en belirleyici kurumun devlet olduğu söylenebilir (Habermas, 2002: 8). Modern devletin en belirgin özelliklerinden birisi, kendinde toplumu yaratma güvenini ve gücünü bulmuş olmasıdır (Taşkın, 2007: 36). Balibar'a göre ulusal olmayan devlet aygıtları zamanla ulusal devletin elemanlarını oluşturmuşlar ya da kendi iradelerinin dışında devletin unsurları ulusallaşmış ve toplumu ulusallaştırmaya başlamışlardır (Balibar, 1993c: 111). Merkantilizm, ticaretin gelişmesini esas alan bir modeldi. Deniz aşırı ticaretin maliyeti yüksekti ve güvenlik sorunlarını beraberinde getirmekteydi. Kendi güvenliği açısından en iyi örgütlenmiş yapı olan devlet ile birlikte hareket etmesi merkantilistlerin işine gelmekteydi. Devleti kendi yanına almak için, kendi çıkarları ile milli çıkarların aynı olduğunu, kendi güçlerinin ülkenin gücünü temsil ettiğini dile getirerek devletleri işbirliğine ikna etmeyi başardılar. Merkezi devlet ile merkantilistlerin çıkarlarının örtüşmesi sonucunda, kendi ekonomi anlayışlarını ulus-devletin ekonomi politikası haline getirmeyi başardılar (Habermas, 2002: 9).

Ulusun ortaya çıkmasında en etkili olan faktör teritoryal devletin, ekonomik ilişkilerin ve duygusal bağlılıkların kapsayıcılığıdır (Uzun, 2003: 132). Ulus-devlet anlayışının en temel felsefi alt yapısı 19. yüzyılda Hegel tarafından geliştirilmiştir. Millet bilincinin ve duygusunun devlet bilinci ile bütünleşmesi ile bir anlam ifade edeceğini, bu şuur ve bilincin ise ancak devletle mümkün olduğunu belirten Hegel, aksi durumda milletin bir anlamı olamayacağını savunmuştur. Bu yaklaşımı ile Hegel millet söylemini devlet merkezli olarak ifade etmektedir (Habermas, 2002: 9).

Modern çağda aydınlara millet inşa sürecinde önemli bir rol düşmektedir. Milletlerini tarif etme görevi aydınlara düşmektedir. Aydınlara, o zamana kadar "avam" veya "güruh" olarak isimlendirilen halkı millet haline dönüştürmek ve siyasi kimliği önde tutan yeni bir milli-topluluk inşa etmek durumundaydılar (Karpat, 2009: 52).

Modern ulus-devletlerin oluşmasında mutlak monarşilerin ortaya çıkması önemli bir aşamayı oluşturmakla beraber, kuvvetler ayrılığı ilkesinin zaman içerisinde geçerlilik kazanması da demokratik ulus-devletlerin ortaya çıkmasında belirleyici olan özelliklerden birisi olmuştur. Kralların mutlak egemenliklerinin azalması ve kuvvetler ayrılığı ilkesinin ortaya çıkmasında bir iç savaş tehdidi dolayısıyla kral John'un 1215'te "Magna Carta"yı imzalaması ve bazı hürriyetleri garanti altına alması önemli bir dönüm noktası oluşturmuştur. Bu doküman kiliseye de bağımsızlığını tanımıştır. Böylece kilisenin başı kral tarafından atanmayacaktı ve kurum kendi içerisinde yaptığı seçimle kendi başını belirleyecekti. Magna Carta'ya göre kralın kolluk güçleri mahkeme kararı olmaksızın hiçbir kimseyi sürgüne gönderemeyecek ve hapse atamayacaktı. Feodal beylere de bazı haklar tanındı. Bu beylerden 25'ine "guardians of the charter" ilan edildiler. Bu kişiler kralın vermiş olduğu sözlerin gereğini yerine getirip getirmediğini kontrol edeceklerdi. Eğer kralın verdiği sözlere uygun davranmadığı tespit edilirse, baronlar ile halkın birlikte krala karşı savaşmaları belgede bir hak olarak kabul edilmişti. Böylece kralın yetkileri ilk defa sadece kilise tarafından değil, ayrıca siyaset sistemi çerçevesinde ortaya çıkmış olan güçler tarafından da sınırlandırılmış oldu (Çizakça, 2002: 52-53).

14. yüzyılın sonunda üç farklı kişi papalık iddiasıyla ortaya çıkmışlar ve taraftar devletler bulmuşlardı. Bu şartlar altında bir iç savaş kaçınılmazdı. Geliştirilen bir fikre göre toplumun kilisenin üzerinde olduğu vurgulandı. Bu yaklaşıma göre nasıl ki halkı temsil eden bir genel konsey zalim bir kralı görevinden uzaklaştırabiliyorsa, aynı şekilde papayı da kovma yetkisine sahiptir. Böylece bütün Hıristiyanları temsil eden bir konsey oluşturuldu ve bu konseye kral adaylarının gerek görürse hepsini uzaklaştırma yetkisi verildi. Toplanan konsey üç adayı da kovdu ve başka birini papa olarak ilan etti. Bu aynı zamanda Avrupa'da bütün halkın oyları ile bir liderin atanması fikrinin ilk uygulamasıydı (Çizakça, 2002: 53).

Daha sonraki bir dönemde İngiltere'de çıkan bir iç savaşta Kral 1. Charles öldürülüyor ve 1688'de darbe gerçekleşiyor. Bu darbe ile yasamanın, yani Parlatentonun yürütmenin yani Kralın üzerindeki yetkileri teminat altına alınıyor. Ayrıca mahkemeler kralın kontrolünden çıkarılarak bağımsızlaştırıldılar. Bütün bu gelişmeler sonucunda yasama, yürütme ve yargı birbirinden ayrılmış oldular. Böylece sıradan vatandaşların mülkiyet hakları kral karşısında güvence altına alınmaları anlamına gelmekteydi. Bağımsız yargının varlığı ise hukuk devletinin ortaya çıkmasına neden oldu. İngiltere Merkez Bankası (Bank of England) kuruldu ve böylece kralların da tıpkı diğer vatandaşlar gibi aynı şartlar altında borç alırken banka tarafından belirlenen kurallar çerçevesinde hareket etmeleri sağlanmış oluyordu. Bu gelişmeler görünüşte devletin gücünün azalmış olduğu şeklinde yorumlanabilir fakat realitede devlet daha güçlü bir konuma gelmiştir. Böylece vatandaşın devlete olan güveni artmıştır. Kendine vatandaşlarının güvenle yaklaştıkları bir devlet doğal olarak daha güçlüdür (Çizakça, 2002: 54).

Reformasyon da ulus-devletlerin ortaya çıkmasında etkili oldu. İncilin başka dillere tercüme edilmesi, Katolik Kilisesine tabi olmayanların da İncili yorumlayabilmelerinin yolunu açtı. Bu süreçte, kendi toprakları üzerinde tam hakimiyet kuramamış olan kralla burjuvazi birleşerek Katolik kilisesine karşı mücadeleye başladılar. Bu yolla kralların hüküm sürdükleri topraklar genişletildi. Burjuvazi, toplumsal hayatta hakim olan düzeni değiştirdi. Önceleri Katolik Kilise farklı krallıklarda yaşamakta olan Hıristiyan cemaatleri ve yerel kiliseleri kontrol etmekteydi. Bütün bu toprakların kendilerine ait olduğunu ileri sürüyorlardı. Kilise ile krallar arasındaki mücadeleyi krallar kazandı. Böylece kilise hem yerel gücünü hem de topraklarını kaybetmiş oldu (Bulaç, 1998: 46).

68

Kiliseden kurtarılarak dünyevi güç olan kralların kontrolüne topraklar girince, yaşayan halk ve toplumun yeniden tanımlanması bir zorunluluk haline geldi. Çizilmiş olan sınırlar dahilinde kalan topraklara "vatan", bu toprakların üzerinde yaşayan insan topluluğuna "ulus" dendi. Ulusu meydana getiren bireylere de "vatandaş" dendi. O zamana kadar evrensel Hıristiyan idaline sahip olan insanlar artık bir ulusun fertleri haline dönüştürülmüş oldular. Vatandaşlara, laik merkezi yönetimin amaçlarına uygun yeni bir kimlik verilmiş oldu (Bulaç, 1998: 46).

Ulusun inşasında okulun rolü çok belirleyicidir. Özellikle 19. yüzyılda Batıda çocuğun toplumsallaşmasında geleneksel kurumlar olan lonca, kilise ve ailenin yerine okulu yerleştirmiştir. Özellikle federal devletlerde merkezkaç kuvvetlerin merkez tarafından denetimini pekiştirmek ve ortak bir aidiyet duygusunun gelişmesini sağlamak amacıyla okul müfredatlarında yurttaşlık eğitimine yer vermeye başlandı. Mesela Belçika'da 1860 ve 1878 tarihlerinde çıkarılmış olan yönetmeliklerde ilk ve ortaokullarda yurttaşlık eğitimi zorunlu hale getirildi. 1881'de Fransa'da parasız, laik eğitim zorunlu hale getirildi. Bu uygulama ile "Cumhuriyeti kurmak" düşüncesiyle hareket ederek radikal önlemler almış oldular. Bu gelişmeler "iki Fransa" arasında mevcut olan gerilimi çok daha üst noktalara taşımıştır. Cumhuriyetçiler için yurttaşlık eğitimi çok önemliydi. Bu sayede hem Cumhuriyetin daha sağlam temeller üzerinde yükselmesi hem de halkın laik bir eğitimle şekillendirilmesi amaçlanmıştır. Bu dönemde din eğitimi devlet okullarından dışlandı. Ahlak ve yurttaşlık bilgisi dersi 1883'te çıkarılan yasayla okul müfredatlarında yerini almaya başladı. Bu derste amaç Hıristiyan ahlakı anlayışının laik bir yorumunun temel alındığı yeni bir ahlak anlayışının yeni kuşaklara aşılmasıydı. Bu dönemde coğrafya ve tarih derslerine de büyük önem verilmiştir. Coğrafya dersi ile güdülen gaye, öğrencilere Fransız topraklarının ne kadar değerli olduğunu aşılmasıdır. Tarih dersleri ile ise cumhuriyetin yerleşmesinde belirleyici olan kahramanların anlatımı öne çıkarılarak, cumhuriyetin çok büyük bir değer olduğu aşılmasına çalışılmıştır. Bu dersler vasıtasıyla ulus-devletin, Füsün Üstel'in ifadesiyle, "makbul vatandaşı" yaratılmış olacaktı. Yurttaşlık ve yurtseverlik sadece toprağa karşı duyulan sadakat ve aidiyet duygusundan daha öte, rejimin oluşturmuş olduğu temel kurum ve değerlere bağlılığı da kapsamaktadır. 1882'de Fransa'da kabul edilen eğitim yasaları ile öğretmenlere, özellikle ilkokul öğrencilerine Fransa, vatan, cumhuriyet ve devlet aşkımları görevi yüklenmiştir (Üstel, 2009: 16-22)..

Milletlerin inşasında bütün ülkede geçerli resmi bir dilin yaratılması ve diğer dillerin marjinalleştirilerek zaman içerisinde yok olmaları sağlanmaya çalışılmıştır. Nitekim Fransız Devrimi sırasında "Yerel Ağızların Yok Edilmesine ve Fransız Dilinin Evrenselleştirilmesine İlişkin Kanun" çıkarılmıştır (Kırca, 2003: 156).

SONUÇ

Modern ulus devletlerin doğuşu ortaya çıkan zihinsel ve teknolojik ve dolayısıyla ekonomik dönüşüm sonucunda mümkün olabilmıştır. Aydınlanma felsefesinin zihinlerde meydana getirmiş olduğu köklü değişiklikler sanayi devrimi ile taçlandırılınca modern ulus devletlerin inşası mümkün olabilmıştır. Bir taraftan toplumsal mobilitenin artması, diğer taraftan ise okuma yazma oranlarının hızla artması, laikliğin kendine yer edinmesi bu süreci hızlandırmıştır.

Bu süreçte devletler farklı etnik, kültürel ve dini topluluklara tektipleştirebilmek için büyük çabalar sarfetmiştir. Uzun uğraşlar sonucunda ulusların ve modern ulus devletlerin inşası mümkün olabilmıştır. Günümüzde modern ulus devletlerin yaşadıkları sorunların temelinde bütün vatandaşları tektipleştirme ve bu yolla ulusu inşa etme anlayışı yatmaktadır. Farklılıkları yok sayan devlet vatandaşların özel alanlarına bile büyük oranda müdahale etmiş ve dönüşümü sağlamak istemiştir. Bu süreç sonucunda arzu edilen “makbul vatandaş” anlayışının dışında kalma mücadelesi veren toplumsal gruplara karşı büyük baskılar uygulanmıştır. Postmodern anlayış ulus devletlerin bu tektipleştirici anlayışını sorgulamakta ve farklılıkların kendini ifade etme hakkını gündeme getirmektedir. Ulus devletler bir ölçüde de olsa bu farklılıkların varlıklarını sürdürmelerine alan açmak zorunda kalmışlardır.

KAYNAKLAR

ARSLAN, Ahmet (1999), İslam, Demokrasi ve Türkiye, Vadi Yayınları, Ankara

BALİBAR, Etienne (1993c), “Ulus Biçimi: Tarih ve İdeoloji”, Irk, Ulus, Sınıf, Belirsiz Kimlikler, Çev.: Nazlı Ökten, Metis Yayınları, İstanbul, s.109-133

BAUMANN, Gerd (2006), Çokkültürlülük Bilmecesi: Ulusal, Etnik ve Dinsel Kimlikleri Yeniden Düşünmek, Çev.: Işıl Demirakın, Dost Kitabevi, Ankara

BERİŞ, Hamit Emrah (2008), “Moderniteden Postmoderniteye”, Siyaset, Editör: Mümtaz’er Türköne, Lotus Yayınevi, 8. Baskı, Ankara, s.483-521

BOZKURT, Veysel (2009), Değişen Dünyada Sosyoloji, 4. Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa

BOZTEMUR, Recep (2006), “Tarihsel Açından Millet ve Milliyetçilik: Ulus-Devletin Kapitalist Üretim Tarzıyla Birlikte Gelişimi”, Doğu Batı, Yıl 9, Sayı 38, Ağustos, Eylül, Ekim, s. 161-179

BULAÇ, Ali (1998), Modern Ulus Devlet, 2. Baskı, İz Yayıncılık 105, İstanbul

ÇETİN, Halis (2008), “İktidar ve Meşruiyet”, Siyaset, Editör: Mümtaz’er Türköne, Lotus Yayınevi, 8. Baskı, Ankara, s.35-69

ÇİZAKÇA, Murat (2002), Demokrasi Arayışında Türkiye: Laik-Dindar/Demokrat Uzlaşmasına Bir Katkı, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara

ERÖZDEN, Ozan (1997), Ulus-Devlet, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara

ERYILMAZ, Bilal (2004), Bürokrasi ve Siyaset; Bürokratik Devletten Etkin Yönetime, Alfa yayınları, 2. Baskı, İstanbul

FETSCHER, İring (1999), “Hoşgörü”, İslam, Demokrasi ve Türkiye içinde, Der.: Ahmet Arslan, Vadi Yayınları, Ankara, s.32-47

GELLNER, Ernest (1992), Uluslar ve Ulusçuluk, Çev.: Büşra Ersanlı Behar/ Günay Göksu Özdoğan, İnsan Yayınları, İstanbul

GÖKALP, Emre (2007), “Milliyetçilik: Kuramsal Bir Değerlendirme”, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt/Vol.: 7, Sayı/No: 1, s.279-298

GÜNDOĞAN, Ali Osman (2002-3), “Devlet ve Milliyetçilik”, Doğu Batı, Yıl 6, Sayı 21, Kasım, Aralık, Ocak, s. 181-193

HABERMAS, Jürgen (2002), Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akıbeti, Çev.: Medeni Beyaztaş, Bakış Yayınları, İstanbul

(Hall,1991.47):

HOBBSAWM, Eric (2005), İmparatorluk Çağı 1875-1914, Çev.: Vedat Aslan, Üçüncü Baskı, Dost Kitabevi, Ankara

İNAC, Hüsamettin (2006), AB'ye Entegrasyon Sürecinde Türkiye'nin Kimlik Problemleri, Ekin Kitabevi, Bursa

İNSEL, Ahmet (2000-01), "Kimlikler ve Devletin Hukuku", Doğu Batı, Yıl 4, Sayı 13, Kasım, Aralık, Ocak, s. 59-64

KAPANİ, Münci (1997), Politika Bilimine Giriş, 9. Baskı Bilgi Yayınevi, Ankara

Sorunu, Derleyen: Sabahattin Şen, Bağlam Yayıncılık, Ankara, s.303-314

KARAKAŞ, Mehmet (2006), "Türkçülük ve Türk Milliyetçiliği", Doğu Batı, Yıl 9, Sayı 38, Ağustos, Eylül, Ekim, s. 57-76

KARPAT, Kemal H. (2009), Osmanlı'dan Günümüze Kimlik ve İdeoloji, 2. Baskı, TİMAŞ Yayınları, İstanbul

KATZ, Daniel (1978), "Nationalismus als sozialpsychologisches Problem", in: Nationalismus, Hrsg.: Heinrich August Winkler, Königstein/ts.: Verlagsgruppe Athenäum, Hain, Scriptor, Hanstein, S. 67-84

KIRCA, A. Coşkun (2003), "Neden Milli Devlet? Neden Tekil Devlet? Karşılaştırmalı Bir Deneme", Türkiye Günlüğü, Sayı: 75, s.: 153-173

MAALOUF, Amin (2009), Ölümçül Kimlikler, Çev.: Aysel Bora, 29. Baskı, Yapı Kredi yayınları, İstanbul

OWEN, Roger (1998), "Ortadoğu Perspektifinde Modernleştirme Projeleri", Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik, Derleyenler: Sibel Bozdoğan ve Reşat Kasaba, Çev.: Nurettin Elhüseyni, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, s.200-206

ÖZİPEK, Bekir Berat (2008) "Devlet", Siyaset, Editör: Mümtaz'er Türköne, Lotus Yayınevi, 8. Baskı, Ankara, s.71-102

SARIBAY, Ali Yaşar (1998), Siyasal Sosyoloji, 4. Baskı, Der yayınları, İstanbul

TAŞKIN, Yüksel (2007), Anti- Komünizmden Küreselleşme Karşıtlığına Nilliyetçi Muhafazakâr Entelijansiya, İletişim Yayınları, İstanbul

TÜRKÖNE, Mümtaz'er (2003), "Milli Devlet – Laiklik – Demokrasi", Türkiye Günlüğü, Sayı: 75, s.: 33-51

UZUN, Turgay (2003), "Ulus, Milliyetçilik ve Kimlik Üzerine Bir Değerlendirme", Doğu Batı, Yıl 6, Sayı 23, Mayıs, Haziran, Temmuz, S. 131-154

ÜSTEL, Füsun (2009), "Makbul Vatandaş"ın Peşinde, 4. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul

WALLERSTEİN, İmmanuel (2009), Bildiğimiz Dünyanın Sonu: Yirmi Birinci Yüzyıl İçin Sosyal Bilim, Çev.: Tuncay Birkan, 3. Baskı, Metis, İstanbul

YARDIMCI, Sibel ve Şükrü Aslan (2008), "1930'ların Biyopolitik Paradigması: Dil, Etnisite, İskân ve Ulusun İnşası", Doğu Batı, Yıl: 11, Sayı: 44, Şubat, Mart, Nisan, s.131-149

YÜCEL, Harika (2009), "Psikanalitik Bir Perspektifin Milliyetçiliği Anlamaya Yönelik İmkânları", Eleştirel Psikoloji Bülteni, Sayı: 2, Ocak 2009, s. 32-47